

Muzeul de
Istorie
Națională și
Arheologie
Constanța

PRIMA PAGINĂ | MUZEUL | EXPOZIȚII | CERCETARE | PUBLICAȚII | PROIECTE | **SESIUNI** | EVENIMENTE | CONTACT

Internațională
Sesiune
2018
PONTICA
Științifică

Contact
web: www.minac.ro
email: sesiuneapontica@gmail.com

RO

EN

Between **October 3rd – October 5th 2018**,
Museum for National History and Archaeology Constanța
in collaboration with

Faculty of History and Political Sciences, „Ovidius” University Constanța,
with the support of **Constanța County Council**, organizes

the International Scientific Session PONTICA, 51st Edition

HISTORY AND ARCHAEOLOGY IN THE WEST-PONTIC REGION

Knowing your preoccupations we would be honoured if you attended the works of this scientific session. Presentations will be organized according to the following topics:

- *Pre-Protohistory, Greek-Roman, Medieval, and Modern-Contemporary History, and Numismatics;*
- Round table: *„Research on Early Christianity in Romania and the East-European Area: Approaches and Perspectives”.*

A special section will be dedicated to the event *140 Years of History in Dobruja*, organized in partnership with the Faculty of History and Political Sciences, „Ovidius” University Constanța.

The attached subscription form, also available on the museum's site –SESSIONS tab, should be submitted to sesiuneapontica@gmail.com, until **August 31st 2018**.

All accommodation expenses (except travel costs) will be covered by the organizers. In case the paper is signed by several authors, the organizers will cover the expenses for only one of them.

Scientific Comitee

Scientific researcher
Sorin Marcel Colesniuc, Phd - Director
Academician Emilian Popescu
Profesor univ. Nelu Zugravu, PhD
Scientific researcher I Livia Buzoianu, PhD

Organizing Team

Curator IA Irina Sodoleanu, PhD
Curator IA Delia Cornea, PhD
Curator IA Tiberiu Potîrniche
Curator IA Constantin Șova, PhD
Curator II Oana Grigoriuță

Scientific researcher I Gabriel Custurea, PhD
Profesor univ. Marian Cojoc, PhD
Curator IA Lavinia Dumitrașcu, PhD
Conf. univ. Emil Plopeanu, PhD
Scientific researcher II Valentina Voinea, PhD
Scientific researcher III Gabriel Talmațchi, PhD
Scientific researcher III Cristina Talmațchi, PhD
Scientific researcher III Constantin Nicolae, PhD
Scientific researcher III Constantin Băjenaru, PhD
Scientific researcher III Cătălin Dobrinescu, PhD

Restaurator Dan Ionescu
IT engineer Ada Marcu

Information about the Scientific Session

until 31th of August 2018- registration and submitting the registration form
1st of September 2018 - results of summaries review
3rd - 5th October 2018 - conducting the scientific session

[Download registration form \(en\)](#)

PONTICA 2018

140 DE ANI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE ÎN DOBROGEA

A **51**-a SESIUNE INTERNAȚIONALĂ
The **51**th INTERNATIONAL SESSION

3-5 Octombrie
3-5 October 2018
Constanța, Piața Gării nr. 12

SESIUNEA INTERNAȚIONALĂ A
MUZEULUI DE ISTORIE NAȚIONALĂ ȘI ARHEOLOGIE
CONSTANȚA

PONTICA 2018

Ediția LI

PROGRAM

3 oct Miercuri 11.00 14.00	<i>Aula „Adrian Rădulescu”</i>					
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Deschiderea oficială a Sesiunii Științifice Internaționale PONTICA 2018 ❖ Prezentarea filmului <i>Adrian V. Rădulescu-ctitorul</i>, o producție Imago Studio, finanțat de cotidianul ZIUA de Constanța, cu sprijinul MINAC. ❖ Lansarea ediției digitalizate a revistei <i>Analele Dobrogei, serie veche 1920-1938</i> (varianta electronică, accesibilă pe <i>site-ul https://www.minac.ro</i> și pe <i>www.ziuaconstanta.ro</i>). Revistele au fost oferite spre digitalizare ziarului ZIUA de Constanța de către conducerea MINAC. ❖ Prezentarea filmului: <i>Centenarul Marii Uniri</i> ❖ Vernisajul expoziției <i>Centenarul Marii Uniri</i> ❖ Vernisajul expoziției: <i>Două zile cât un veac ... 28 iunie 1940 și 22 iunie 1941</i> ❖ Lansarea volumului: <i>Prizonier în țara mea</i> - Robert Stănciugel 						
Comunicări pe secții						
	Sala 1 <i>„Preistorie”</i> Etaj I	Sala 2 <i>„Creștinism”</i> Etaj I	Sala 3 <i>„Mircea cel Bătrân”</i> Etaj I	Sala 4 <i>„Tezaur. Colecția sticlă”</i> Parter	Sala 5 <i>„Ovidiana”</i> Parter	Sala 6 <i>„Independenței”</i> Etaj II
3 oct. Miercuri 16.00 19.30	Preistorie	Secțiunea <i>„Cercetări privind creștinismul timpuriu...”</i>	Greco - romană	Medievală	Numismatică	Modernă- Contemporană
4 oct. Joi 9.00 13.30	Preistorie	Secțiunea <i>„Cercetări privind creștinismul timpuriu...”</i>	Greco - romană		Numismatică	Secțiunea <i>140 de ani de la unirea Dobrogei cu România</i>
4 oct. Joi 16.00 19.30			Greco - Romană			Modernă- Contemporană
5 oct. Vineri	Excursie de documentare la Muzeul de Arheologie și obiectivele arheologice din Silistra , participare la ceremonia de numire a școlii din comuna Dorobanțu (jud. Călărași) - Școala Gimnazială „Prof. univ. dr. Adrian V. Rădulescu” , la inițiativa ZIUA de Constanța					

3 - 5 octombrie

2018

Miercuri, 3 octombrie 2018
Sala 2 - „Creștinism”
Orele: 16.00 – 19.30

SECȚIUNEA

„CERCETĂRI PRIVIND CREȘTINISMUL TIMPURIU ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC ȘI SUD-EST EUROPEAN: ABORDĂRI ȘI PERSPECTIVE”

Moderator: Acad. Emilian Popescu, Alexandru Barnea
Secretar: Laurențiu Clianțe

- Mihai Ovidiu Cățoi

Paleocreștinismul pe pământul românesc. Epoci istoriografice și argumente ideologice

- Emilian Popescu

Creștinismul timpuriu românesc în cercetările unor învățați germani

- Alexandru Barnea

Contribuția lui Raymund Netzhammer la cunoașterea antichităților creștine din Dobrogea

Pauză de cafea

- Nelu Zugravu

Vasile Pârvoan și Jacques Zeiller – similitudini, divergențe, mandata

- Dragoș Mîrșanu

Provinciile danubiene și convertirea barbarilor la creștinism: recitindu-l pe Jacques Zeiller în lumina cercetărilor ulterioare

- Ionuț Holubeanu

Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae: vechi interpretări și un nou proiect de cercetare

Joi, 4 octombrie 2018
Sala 2 - „Creștinism”
Orele: 9.00 – 13.30

SECȚIUNEA

„CERCETĂRI PRIVIND CREȘTINISMUL TIMPURIU ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC ȘI SUD-EST EUROPEAN: ABORDĂRI ȘI PERSPECTIVE”

Moderator: Nelu Zugravu, Constantin Chera
Secretar: Radu Petcu

- Marin Cojoc

Cercetări privind creștinismul timpuriu din Oltenia

- Ion Rizea

Cercetări privind creștinismul timpuriu din Banat

- Alexander Minchev

Early Christian Architecture and Art along the Bulgarian Black Sea Coast (4th - Early 7th c. AD): an outlook

Pauză de cafea

- Valery Yotov

From Baptistery to Chapel: an Early Christian Church (5th – early 7th c. AD) at Cape St. Atanas near Byala, Varna Region

- G. Atanasov, J. Valeriev

La résidence épiscopale à proximité de la cathédrale de la ville romano-byzantine de Zaldapa dans la province de Scythie

- *Discuții*

SECȚIUNEA

„CERCETĂRI PRIVIND CREȘTINISMUL TIMPURIU ÎN SPAȚIUL ROMÂNESC ȘI SUD-EST EUROPEAN: ABORDĂRI ȘI PERSPECTIVE”

Paleo-creștinismul pe pământul românesc. Epoci istoriografice și argumente ideologice

Mihai Ovidiu CĂȚOI

Prezenta comunicare dorește să urmărească modul în care a apărut și evoluat discursul asupra paleo-creștinismului pe pământul românesc. Analiza se va concentra asupra argumentelor principale, desprinse din acest domeniu de studiu, puse în discuție în momentele importante ale istoriografiei românești (Școala Ardeleană, generația pașoptistă, Unirea Principatelor și lupta pentru canonicitate a Bisericii Românești, disputa pentru continuitate, perioada interbelică, perioada comunistă, perioada postdecembristă), precum și influența autorilor asupra evoluției ulterioare a abordării științifice a subiectului.

Vasile Pârvan și Jacques Zeiller – similitudini, divergențe, *mandata*

Nelu ZUGRAVU

În prima parte a comunicării vom face o analiză comparativă a lucrării lui Vasile Pârvan *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman* (București, 1911) și a celei a lui Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain* (Paris, 1918), evidențind convergențele de perspectivă istorică, de documentare și de metodă de analiză a creștinismului propuse de cei doi autori, punctele de vedere concordante sau apropiate la care aceștia au ajuns în privința unor aspecte ale istoriei creștinismului timpuriu în provinciile dunărene, dar și opiniile și încheierile divergente propuse de ei. Partea a doua a comunicării se va axa pe „îndatoririle”, restanțele, obiectivele pe care, în opinia noastră, raportate la opera lui Pârvan, Zeiller și a altor pionieri ai cercetării creștinismului din spațiul românesc și sud-est-european în mileniul I, le au încă de îndeplinit istoricii contemporani.

Nella prima parte della nostra relazione faremo un'analisi comparativa del lavoro di Vasile Pârvan, Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman (București, 1911), e di quello di Jacques Zeiller, Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire romain (Paris, 1918). Vi metteremo in evidenza le convergenze nella prospettiva storica, nella documentazione e nel metodo di analisi del Cristianesimo che si ritrovano nell'opera di entrambi gli studiosi, i punti di vista consoni o vicini dei due autori nei confronti di alcuni aspetti della storia del primo Cristianesimo nelle province danubiane, nonché le opinioni e le conclusioni divergenti che essi propongono. La seconda parte della relazione sarà incentrata sui « debiti » restanti, sugli obiettivi che gli storici contemporanei, secondo noi, devono ancora compiere in rapporto all'opera di Pârvan, di Zeiller e di altri pionieri dell'investigazione del Cristianesimo del primo millennio nello spazio rumeno e sud-est europeo.

Provinciile danubiene și convertirea barbarilor la creștinism: recitindu-l pe Jacques Zeiller în lumina cercetărilor ulterioare

Dragoș MÎRȘANU

Împlinirea unui secol de la apariția fundamentalei lucrări a lui Jacques Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain* (Paris, 1918) ne oferă prilejul potrivit de a ne apleca din nou asupra acesteia pentru a-i evalua influența și a determina măsura în care cunoașterea științifică a progresat de atunci.

Pentru lucrarea de față mi-am propus să recitesc partea dedicată convertirii barbarilor la creștinism, care tratează, în linii mari, următoarele teme: convertirea goților, catolicism sau arianism; convertirea la catolicism, persecuția; Wulfila și trecerea goților la arianism; literatura religioasă a arienilor iliri și goți; goții după Wulfila; transmiterea arianismului altor barbari din regiunea dunăreană între sec. IV-VI; evanghelizarea catolică pe frontiera danubiană și lupta dintre catolicismul și arianismul barbare în sec. V-VI; relațiile antagonice dintre celor două confesiuni și populațiile asociate cu acestea.

Nu credem că greșim afirmând că, la momentul apariției volumului, partea dedicată creștinismului barbarilor a fost receptată ca o contribuție de seamă. Preocuparea lui Zeiller pentru acest subiect va continua de altfel, îndeosebi prin studii asupra arianismului din Italia ostrogotă. A existat un arianism „gotic”? Care a fost adevărata credință mărturisită de Wulfila? Ce știm despre clerul și organizarea

bisericească la barbarii arieni? Ce însemna *ecclesia legis Gothorum* și care a fost rolul arianismului în Italia ostrogotă?

Voi încerca să evidențiez punctual progresele înregistrate de cercetarea ulterioară până astăzi în privința diverselor probleme istorice și teologice luate în discuție de Jacques Zeiller, cu referințe la lucrările fundamentale ale intervalului, de la cele ale lui E. A. Thompson, prin cele ale lui Herwig Wolfram, până la cele ale unor Ralph Mathisen, Peter Heather sau Walter Pohl, între alții.

The centennial of the publishing of Jacques Zeiller's Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire romain (Paris, 1918) provides us with the fitting occasion to peruse through it once again in order to weigh its influence and determine how much advance has the historical science made since.

For the present paper I have decided to read anew the part dedicated to the conversion of the Barbarians to Christianity, which deals mostly with: the conversion of the Goths, Catholicism or Arianism; the conversion to Catholicism, the persecution; Wulfila and the move to Arianism; the religious literature of the Illyrian and Gothic Arians; the Goths after Wulfila; the transmission of Arianism to other Barbarians from the Danube area during 4th-6th century; the Catholic evangelization on the Danube frontier and the confrontation between the Barbarian Catholicism and Arianism during 5th-6th century; the antagonistic relations between the two confessions and the peoples related.

*We are probably not in the wrong if we state that, after the volume was published, the part dedicated to the Christianity of the Barbarians was received as momentous. Zeiller's fascination with the subject would not end there, in fact, for he would publish later, for instance, studies on the Arianism of Ostrogothic Italy. Was there a "Gothic" Arianism? What was the true nature of Wulfila's creed? What do we know of the clergy and the church organization in the case of the Arian Barbarians? What did *ecclesia legis Gothorum* mean and what was the role of Arianism in Ostrogothic Italy?*

I will attempt to offer a few highlights of the advance made by ulterior research until now with regard to various historical and theological issues considered by Jacques Zeiller, with references to various fundamental works, from those of E. A. Thompson, to those of Herwig Wolfram, to those of the likes of Ralph Mathisen, Peter Heather or Walter Pohl, inter alia.

Notitiae episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae: vechi interpretări și un nou proiect de cercetare

Ionuț HOLUBEANU

Notitiae episcopatum ale Bisericii din Constantinopol au ridicat cercetătorilor reale probleme de interpretare. Aceste dificultăți au fost cauzate, în principal, de faptul că niciuna dintre vechile *notitiae* păstrate nu este un document curat.

Datele privitoare la provinciile danubiene – Scythia și Moesia Secunda – sunt expuse în șase *Notitiae* (1-6, după ediția lui J. Darrouzès). În acestea, informațiile veridice se împletesc cu greșeli generate de compilatorii și/sau copiii care au prelucrat și, respectiv, copiat de-a lungul timpului aceste documente.

În cadrul acestei prelegeri se va încerca expunerea și evaluarea principalelor opinii ale primilor cercetători – Gustav Parthey, Heinrich Gelzer, Carl de Boor, Raymund Netzhammer, Louis Duchesne, Jacques Zeiller, Vasile Pârvan – care au evaluat informațiile privitoare la organizarea bisericească din Scythia și Moesia Secunda expuse în *Notitiae*, în lumina rezultatelor noilor cercetări științifice.

În același timp, va fi prezentat un proiect de cercetare inițiat recent, al cărui scop final este reconstituirea *Notitiei episcopatum* redactate în timpul patriarhului Epifanie al Constantinopolului (520-535), în primul deceniu al domniei lui Iustinian I (527-565).

Notitiae episcopatum of the Church of Constantinople are some of the most difficult historical documents to interpret. This is due to the fact that none of these old lists of the sees under the Patriarchate of Constantinople is a clean document.

The ecclesiastical provinces of Scythia and Moesia Secunda are referenced in six existing Notitiae (nos. 1-6, in Darrouzès' edition). However, in all these documents the truthful data are mixed together with compilers' and/or copyists' errors.

This is a brief review of the older scholarly opinion – Gustav Parthey's, Heinrich Gelzer's, Carl de Boor's, Raymund Netzhammer's, Louis Duchesne's, Jacques Zeiller's, Vasile Pârvan's readings – over the value of the data concerning the ecclesiastical organization in Scythia and Moesia Secunda displayed in the existing Notitiae.

There will be also presented a new research project whose final purpose is to reconstruct as far as possible the original Epiphanius of Constantinople (520-535)'s Notitia. This is a document that was drawn up in the first decade of Justinian I's reign (527-565).

From Baptistery to Chapel: an Early Christian Church (5th – early 7th c. AD) at Cape St. Atanas near Byala, Varna Region

Valery YOTOV

The author points the attention to an Early-Christian Church (dating: the beginning of 5th – the beginning of the 7th c. AD) excavated at Cape St. Atanas, near Byala, Region of Varna.

The northern part of the narthex was separated by additionally built wall with an entrance from south and it has a little apse in its East wall. Under the floor of this space, the remains of a Baptistery was found with a large *piscina* with three steps from East and West). Baptistery is of the type "circle on rectangle" according to A. Khatchatrian typology. Around the *piscina*, fragments of multicolored frescoes were found made in technique "ad seko".

In conclusion the studied structures and materials indicate the conversion the space of former baptistery (5th century) into a chapel in a later period (6th century) of existence of the Church.

La résidence épiscopale à proximité de la cathédrale de la ville romano-byzantine de Zaldapa dans la province de Scythie

Georgi ATANASOV, J. VALERIEV

Avec son territoire fortifié d'environ 25 ha et ses deux *suburbia* d'environ 20 ha (*extra muros*), Zaldapa est la ville romano-byzantine la plus importante de l'intérieur des provinces de Scythie et de Mésie Seconde. A part les deux basiliques paléochrétiennes N° 1 et 2 enregistrées par les archéologues bulgares et roumains au début du XXe siècle, une troisième basilique (N° 3) a été fouillée durant les quatre dernières années. Elle se situe non loin des portes nord et sud-ouest, approximativement au centre de la zone urbaine, au carrefour des deux rues principales. Par ses dimensions de 62 x 22 m elle est la plus grande de Zaldapa et se range parmi les plus importantes basiliques de Scythie et de Mésie Seconde.

Un édifice spacieux d'une superficie de 110 m² vient s'accoler à son mur méridional. Il comporte deux pièces et un vestibule dont l'entrée septentrionale donne sur l'abside. Ses murs épais de 0,70 m en pierres taillées sur l'une de leurs faces et en *spolia* reliés à l'argile jaune sont conservés jusqu'à une hauteur de 0,85 m. Les fondations sont larges de 0,90 m et descendent à 1,05 m de profondeur, dont 0,80 m dans le loess vierge. Ceci suggère la présence d'un second niveau. Au centre de la grande salle de la résidence - 7,85 x 7,50 m – un piédestal massif avec une base de colonne étaye l'hypothèse d'un étage supérieur.

Etant donné que la basilique N° 3 est la plus grande de Zaldapa, qu'elle est située à l'endroit le plus prestigieux et qu'elle possède sous son autel la crypte la plus représentative, on peut la considérer comme la basilique épiscopale. Le solide bâtiment adjacent qui communique par une entrée avec la nef méridionale peut être identifié comme la résidence épiscopale du fait de sa superficie d'environ 110 m² et des indices d'un niveau supérieur où se trouvent habituellement les appartements privés de l'évêque.

Il est évident que la construction de la résidence est postérieure d'au moins quelques décennies à celle de la basilique puisque la limite entre sa sub- et sa superstructure est 0,40 m plus haute que celle de la basilique. On dispose de données archéologiques certaines (monnaies sous le sol) qui datent l'érection de la basilique du début du VIe s. La céramique et les objets découverts dans les couches supérieures au sol de la résidence sont du VIe s. L'analyse des sources écrites nous a permis de conclure qu'après le milieu du VIe s. l'archevêque de Scythie résidant à Tomis a été élevé au rang de métropolitain et a reçu 14 évêchés suffragants, parmi lesquels celui de Zaldapa. L'idée que Tomis est doté d'une chaire métropolitaine à la fin du Ve-début du VIe s. pendant l'épiscopat de Paternus (498-520) repose sur sa signature d'un acte du Concile de Constantinople de 520 : *Paternus misericordia Dei episcopus provinciae Scythiae metropolitanus*. Le mot *metropolitanus* (métropolitain) se rapporte plutôt à la capitale Tomis qui est la métropole de la province qu'au rang de son évêque. Ainsi, la traduction de sa signature serait : « *Paternus, en Dieu miséricordieux évêque métropolitain (= de la capitale) de Scythie* ». En effet, dans le texte gravé sur le plat en or découvert dans la tombe du khan bulgare Kubrat, ce même Paternus est désigné comme évêque. Il est à noter que dans les cinq documents authentiques dont nous disposons sur le successeur de Paternus au siège de Tomis, Valentianus (550-553), dernier prélat connu par son nom à cette chaire, a toujours le titre d'évêque et jamais de métropolitain. Ceci indiquerait que le prototype de la notice épiscopale N° 3 d'après J. Darrouzès doit être reporté après 553 et que l'évêque de Tomis devient métropolitain avec 14 évêques suffragants, y compris celui de Zaldapa, seulement après cette date.

La couche d'incendie et un trésor monétaire de neuf *folleis* des empereurs Justinien Ier et Justin II, présentant des traces de feu et découvert dans la salle de la résidence, suggèrent que la résidence et la basilique ont été détruites lors d'une invasion barbare en 574 ou en 585.